

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA

21

Politiikan ja jännitteiden Viipuri 1880–1939

TOIM.
ANU KOSKIVIRTA JA ALEKSI MAINIO

Kannen kuva: Ote maalauksesta Leo Rajama, Viipurin torilla, 1937-1963.

Ateneumin taidemuseo. Kuva julkaistu perikunnan luvalla.

Kuva: Kansallisgalleria/Kristina Halkola.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 21

Politiikan ja jännitteiden Viipuri 1880–1939

Toimittaneet:

Anu Koskivirta (osan toimittaja)

Aleksi Mainio (osan toimittaja)

Pentti Paavolainen (sarjan päätoimittaja)

Sanna Supponen (sarjan toimitussihteeri ja kuvatoimittaja)

Taitto ja graafinen suunnittelu: Eemeli Nieminen

ISBN: 978-952-69280-2-9 (sid. 1. painos)

ISBN: 978-952-69280-3-6 (PDF 2. painos)

ISSN: 1236-4304 (sarja)

Julkaistu sähköisenä: 2020

Toinen korjattu painos.

Julkaisija: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry, Helsinki

Valkoinen Viipuri

Uusi aika

Nähdessään Suomen sotapoikien marssivan vapautetussa kaupungissa, nähdessään lippujen kansallisissa väreissä nousevan katoille ja saadessaan vihdoin hengittää vapaata ilmaa, tunsivat jokainen viipurilainen sinä päivänä elävänsä suurien tunteitten hetkeä.

(K. N. Rantakari, *Vihollisen leirissä punaisen kapinan aikana*, 1918.)

Vapauden aamu koitti Kaarlo Nestori Rantakarille dramaattisten vaiheiden jälkeen. Viipurin merkittävimpiin poliittisiin toimijoihin kuulunut poliitikko, pankkimies ja toimittaja oli joutunut henkensä kaupalla piileskelemään sisällissodan ajan punaisessa Viipurissa. Useiden päivien pommitusten ja kovien taisteluiden jälkeen hän saattoi ihastella tuhansien valkoisen armeijan sotilaiden saapumista kaupunkiin. Vapautuksen kynnyksellä Rantakari korosti uuden ajan saapuneen. Uusi aika vaatisi kaikkia ”altistumaan ankaran hallinnon alaisiksi”, ”korottamaan valtion arvovaltaa” sekä siirtämään henkilökohtaiset päämäärät syrjään yhteisten isänmaan etujen hyväksi. Uusi, itsenäinen ja voittajien näköinen Suomi kutsui rakentajiaan.¹

Viipurin kaduilla vallankumouksen vastustajien tuntema historiallisen hetken suuruus ja vakavuus liittyi koettuun epävarmuuden ja mullistusten aikaan. Pietarin metropolin läheisyyden myötä maailmansota ja vallankumous olivat tuntuneet ja näkyneet kaupungissa rajummin kuin monella muulla paikkakunnalla. Viipuri oli maailmanhistoriallisten suurten tapahtumien aitiopaikalla. Pelkästään vuoden 1917 aikana valta Venäjällä oli vaihtunut lukuisia kertoja ja Suomi oli julistautunut itsenäiseksi. Uutta aluetietoisuutta hakien Viipurin kaupunginvaltuusto totesi juuri ennen sisällissotaa, kuinka itsenäisyysjulistus ”tarkoittaa paljon etenkin Viipurille, joka on eniten kärsinyt sortovallasta”.² Vuoden 1918 sisällissota oli viipurilaisille vain uusin aalto pitkään kestäneessä maanjäristyksessä. Viipurilainen kauppaneuvos Evert Sellgren, hahmotti aikakautta osuvasti:

Pitkän eurooppalaisen sodan raaistavasta vaikutuksesta muodostuivat sisäiset olot meidänkin syrjäisessä maassamme, samoin kuin kaikkialla muuallakin, erittäin sekaviksi ja kärjistyneiksi.³

Ensimmäisen maailmansodan pirstaloituminen Itä-Euroopassa vallankumouksiin, kansallisvaltioprojekteihin ja sisällissotiin pakottivat ihmiset ja alueet uusiin maantieteellisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin muotteihin. Viipurissa muutos oli brutaali. Kaupunki sijoittui uudessa Euroopassa ”punaisen hämärän maan” eli muototumassa olleen Neuvosto-Venäjän rajalle. Kriisiaika ja geopoliittiset mullistukset loivat yhteiskuntaan jännitteitä, konflikteja ja uhkakuvia. Toisaalta samat ilmiöt aiheuttivat myös innostuneisuutta, yhtenäisyyttä ja tulevaisuudenuskoa.

Suomessa uusi aika koettiin sisällissotakokemuksen värittämässä maailmassa. Oli voittajien ja häviäjien Suomi, ja raja säilyi monella yhteiskunnan alalla vielä pitkään sodan jälkeen. Voittajien valkoisesta Suomesta tuli niin Viipurissa kuin muuallakin maassa monelle se taso, jota vasten menneisyyttä ryhdyttiin peilaamaan ja jonka varaan tulevaisuutta haluttiin rakentaa. Kosmopoliittisesta Viipurista, Venäjän merkittävästä varuskuntakaupungista ja lyhytaikaisesta punaisen Suomen keskuksesta tuli luoda valkoisen Suomen hohtavin helmi. Pari viikkoa punaisen Viipurin kukistumisen jälkeen tuleva vapaussotahistorioitsija ja Viipurin kaupungin arkistonhoitaja Kaarle Soikkeli kirjoitti *Karjalassa*, kuinka kaupunki oli vapautunut yli 200 vuotta kestäneestä venäläisten sotilas- ja virkavallan painajaisesta ja kuinka Viipurista tulisi häivyttää kaupungin entiseen alistettuun asemaan viittaavat jäljet, kuten Pietari Suuren patsas, ”jonka Venäjän hallitus on historiallisessa ilkeydessään siihen pystyttänyt”. Nyt, kehotti Soikkeli, oli ”kaupungin tulevaisuuden ääriviivat vedettävät, kuten kaikkialla muuallakin uutta Suomea aletaan rakentaa”.⁴

Tässä artikkelissa tarkastelen vuoden 1918 sisällissodan jälkeisen Viipurin muototumista osaksi sodan voittaneen osapuolen kokemusta ja kertomusta. Keskeiset kysymykset ovat: miten vapaussotakertomus nivottiin yhteen kaupungin ja maakunnan kokemuksiin, mitkä mekanismit ja mitkä toimijat ylläpitivät valkoista Viipuria sotienvälisenä aikana, mitkä ryhmittymät saavuttivat hegemonia-aseman julkisessa muistamisessa ja mitä päämääriä eri ryhmät asettivat vapaussodan valkoisen Viipurin julkiselle muistamiselle?

Tarkastelun kohteena on julkinen muistaminen, jota tarkastelen lähinnä paikallistason näkökulmasta. Oleellista paikallistutkimuksen kannalta on asettaa havainnot laajempaan kansalliseen ja kansainväliseen kontekstiin. Julkisen muistamisen osalta keskeisenä teoreettisena lähtökohtana ovat julkisen muistamisen eri tasot ja toimijat ja niiden väliset suhteet. T. G. Ashplant korostaa paikallisen ja virallisen tason eroja ja eri toimijoiden erilaisia tarpeita ja päämääriä julkisessa muistamisessa.⁵ Julkisen muistamisen tutkimuksessa oleellista on myös huomioida Jay Winterin esiin nostamat näkemykset jatkuvasta kulttuurisen representaation uusimisesta sekä kollektiivisten identi-

teettien sidoksesta tiettyyn ryhmään ja tilaisuuteen.⁶ Jan Assman painottaa, kuinka julkisessa muistamisessa eri ryhmät pyrkivät luomaan ja nostamaan esiin oman ryhmän ja kulttuurin tunnisteita. Niiden nähdään osoittavan oleellisia arvoja ja ryhmän yhtenäisyyttä sekä ympäröivälle maailmalle että tuleville sukupolville.⁷

Sisällissodan jälkeisen ajan kulttuuristen ilmiöiden tarkastelussa hyödyllisen näkökulman tarjoaa kulttuurisen demobilisaation käsite. Adam R. Seipp luonnehtii kulttuurista demobilisaatiota prosessiksi, jossa kansalaisyhteiskunta ja valtio irtaantuvat sota-ajan kulttuurista. Irttaantuminen ei aina ole suoraviivaista tai nopeaa ja joidenkin ryhmien ja instituutioiden osalta se saattaa jäädä kokonaan toteutumatta. Robert Gerwarth ja John Horne käyttävät kulttuurista demobilisaatiota lähinnä kuvaamaan ensimmäisen maailmansodan jälkeistä Itä-Eurooppaa ja sen erittäin haastavaa siirtymistä sodasta rauhaan. Sisällissodan jälkeinen valkoinen Suomi oli myös osa kyseistä epävakaa ja osin toteutumattoman demobilisaation Eurooppaa.⁸

Tarkastelun kannalta keskeisimmät aineistot ovat Karjalan Kansalaisliiton ja Viipurin kaupunginvaltuuston arkistot. Molemmat olivat merkittäviä julkisia toimijoita itsenäisyydenjälkeisessä Viipurissa ja kattavat sekä kansalaisyhteiskunnan että virallisen tason. Paikalliset porvarilliset sanomalehdet ovat tarkastelun kannalta merkittäviä ja kuvaavat sitä, mitä eri toimijat toivoivat julkiselta muistamiselta ja mitä mielikuvia ja tunnetiloja tilaisuuksiin haluttiin liittää. Koska tarkastelun kohteena on sisällissodan voittajapuolen muodostama identiteettikonaisuus, valittu aineisto kertoo lähinnä ideaalikuvan rakentamisesta ja ylläpitämisestä, ei niinkään eri ryhmittymien tuntemuksista. Tosin aineisto paljastaa myös hankauskohtia, ristiriitoja ja säröjä valkoisen Viipurin yhteisössä.

Tarkastelun avainkäsitteisiin kuuluu ”valkoinen Suomi”. Käsitteeltä puuttuu tarkka määritelmä, ja sillä oli useita ilmenemismuotoja ja sisältöjä. Valkoisella Suomella voidaan tarkoittaa sisällissodan valkoisen puolen hallitsemaa aluetta, jolloin käsite liittyy tiukasti sota-aikaan. Kyse oli poikkeusoloista, joiden uhkakuvat, pelot ja dramatiikka loivat vahvoja yhteenkuulumisen ja eksistentiaalisten kokemusten vahvistamia tunteita. Kyse oli myös ajasta, jolloin laajat kansalaisryhmät hyväksyivät kriisiajan tuomat hallinnon pakkotoimet, uhrautumisen vaatimukset, väkivallan ja muut poikkeusmenetelmät.⁹

Toinen valkoisen Suomen ilmenemismuoto liittyy kollektiiviseen identiteettiin, joka esiintyi tietyissä tilanteissa, muodossa ja hetkissä. Selkeämmät esimerkit ovat suojeluskuntajärjestö ja vapaussodan julkinen muistaminen sekä vapaussotakirjallisuus. Tässä merkityksessä valkoinen Suomi ei ollut jatkuva ja konkreettinen olomuoto vaan tietyissä tilanteissa valittu kollektiivi-

nen identiteetti. Miika Siironen onkin kuvaillut valkoista Suomea henkiseksi konstruktioksi, joka mahdollisti yhtenäisyyden tunteen edes hetkellisesti.¹⁰

Kolmantena muotona valkoinen Suomi esiintyi aktiivisena poliittisena konseptina, joka palveli lähinnä radikaaleja kansallismielisiä. Tällöin valkoinen Suomi ei ollut muistojen kohde vaan tulevaisuuden päämäärä ja ihannetila. Kyse on Juha Siltalan mainitsemasta ”valkoisen Suomen ydinryhmästä”, joka määritteli valkoisen Suomen omana luomuksenaan ja jota ryhmän tuli puolustaa uhkaavilta vaaroilta.¹¹ Heille vuoden 1918 sota jatkuisi, kunnes koko kansa olisi irtaantunut puoluekiistoista ja puolueista ja yhdistynyt yhteiseen isänmaallisuuteen. Ihanteena oli yhteiskunnallinen tila, joka nähtiin vastaavan vuoden 1918 sodanaikaisia odotuksia ja ihanteita.¹²

Nämä eri valkoisen Suomen ilmentymät eivät välttämättä ole tiukasti eroteltavissa toisistaan ja ovat lähinnä pyrkimys osoittaa käsitteen laajaa käyttömahdollisuutta sotienvälisessä Suomessa. Valkoinen Suomi saattoi olla pienen ääriyhmän fantasia mutta myös suuren joukon samaistumisen kohde, tilanteesta ja tilaisuudesta riippuen.

Suomessa sisällissodan kollektiiviset muistot ja muistin politiikka ovat tutkimuksessa nousseet suuremman kiinnostuksen kohteeksi 1990-luvulta lähtien. Uusi sotahistoria ja etenkin sodan kulttuurihistorian nousu toivat vahvasti esiin teemoja, jotka poikkesivat aikaisemmasta, lähinnä poliittisen historian aiheista. Uraauurtavia olivat etenkin Ulla-Maija Peltosen teokset *Punakapinan muistot* (1996) ja *Muistin paikat* (2003), joissa pureudutaan lähinnä punaisen puolen muistoihin. Sisällissodan muistokulttuurien tutkimuksessa lähtökohdiana on usein paikallisen tason tarkastelu kuten esimerkiksi Anne Heimom *Kapina Sammatissa, Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia* (2010) ja Miika Siironen *Valkoiset, Vapaussodan perintö* (2012).¹³ Tämän artikkelin kirjoittaja on tutkinut suojeluskuntien ja veteraanijärjestöjen muistin politiikkaa sotienvälisenä aikana. Muistin politiikan asema sisällissodan tutkimuksessa näkyy muun muassa sodan 100-vuotismuistovuonna julkaistussa antologiassa *Rikki revitty maa*, jossa käsitellään sekä punaisten että valkoisten muistokulttuureja vuodesta 1918 nykypäivään.¹⁴

Kuten sisällissodan kokemus, myös valkoisen Suomen rakennelma oli tiiviisti sidottu paikalliseen tasoon. Sodan aikana ja heti sen jälkeen paikkakunnat liittyivät valkoiseen Suomeen sekä seremoniaalisesti, sotilaallisesti että hallinnollisesti. Viipuristakin tuli valkoinen Viipuri, jonka muiston ympärille kokoonnuttiin säännöllisin väliajoin ja luotiin vapaussodan muistamisen kautta kuvitteellinen yhteys muuhun Suomeen.

Valkoinen Viipuri ei ollut itsestään olemassa oleva monumentti vaan vaati jatkuvaa merkityksenantoa ja kollektiivisen muiston ylläpitämistä. Valkoinen

Viipuri oli riippuvainen toimijoista, jotka halusivat, ja joilla oli mahdollisuus määritellä julkinen muistaminen sisällissodan voittajien kertomuksen ympärille. Jopa vapaussodan muistomerkit, vaikka ne muodostivat fyysisen elementin kaupunkikuvassa, heräsivät henkiin ainoastaan, kun niiden äärelle kokoonnuttiin ja toistettiin niihin aikanaan kiinnitettyjä myyttejä. Vaikka valkoisen Viipurin aktiivien joukko ei ollut yhtenäinen ja motiivit toiminnalle vaihtelivat ajan myötä, yhteistä oli vankka usko yhtenäisen kansan ihanteeseen ja vapaussodan asemaan eheyden perustana.¹⁵

Itsenäistymisen alkuaikoina luotiin myös toisenlaisten ymmärryksien ja kokemusten Suomi. Vaikka voikin väittää, että valkoinen Viipuri saavutti sotienvälisenä aikana hegemonisen aseman, oli se kuitenkin vain yksi osa kaupungin monimuotoista identiteettiä. Vain osa väestöä pystyi omaksumaan vapaussotakokemuksen varaan rakennetun julkisen muiston. Sisällissodan hävinneisiin lukeutuvat näkivät asetelman lähinnä räikeänä epäkohtana ja loukkauksena. Vapaussodan muistaminen ja valkoisen Suomen korostaminen oli läpi sotienvälisen ajan jännitteitä aiheuttavaa, paikkakuntia ja yhteisöjä jakavaa toimintaa.¹⁶

”Uskoen valkean vapauden koittoon”

Vain muutamia tunteja valkoisten joukkojen marssittua punakaartista vapautuneen Viipurin keskustaan Kaarlo Nestori Rantakari oli jo raatihuoneella johtamassa Karjalan Kansalaisliiton kokousta. Hän oli itse ollut mukana perustamassa vallankumousta vastustavaa Kansalaisliittoa edellisvuoden rauhattoman syksyn aikana. Liitto oli kriisiajan viipurilaisten porvarillisten tahojen yhteenliittymä, joka saattoi toimia itsenäisemmin ja tehokkaammin kuin kaupungin ja läänin viralliset edustajat. Kansalaisliiton muodostama politiikan ja rahan verkosto oli ennen punaisten vallanottoa ollut aktiivisesti tukemassa ja rakentamassa maakunnan suojeluskuntajärjestöä.¹⁷

Karjalan Kansalaisliitto ei ollut pystynyt estämään punaisten valtaannousua kaupungissa, mutta punaisen Viipurin tuhoutumisen jälkeen se halusi olla johtamassa kaupunkia ja maakuntaa uuteen aikaan. Liitolla oli vankka kiinnitys rooliin jo lyhyen mutta dramaattisen historiansa kautta. Ensimmäinen kokous vielä savuavassa kaupungissa alkoi hiljaisella hetkellä liiton puheenjohtajan, Viipurin teollisuuskoulun rehtorin, Leander Ikosen ja liiton sihteerin Väinö Puhakan muistolle. Molemmat olivat saaneet surmansa punaisten toteuttamassa Viipurin lääninvankilan joukkomurhassa vain kaksi päivää aikaisemmin. Muistohetken jälkeen liitto ryhtyi suunnittelemaan sankarihautajaisia ja valkoisten kaatuneiden muiston kunnioittamista.¹⁸

Valkoiset järjestivät pian Viipurin valtauksen jälkeen voitonparaatin Koulukentällä.

Toinen merkittävä valkoisen Viipurin toimija heti taisteluiden jälkeen oli kaupunginvaltuusto. Valtuuston ensimmäisessä sodanjälkeisessä kokouksessa valloitusta seuraavana päivänä varapuheenjohtaja kauppaneuvos Ferdinand Alfthan muistutti ”historiallisen suuresta tapahtumasta, kansalaissodan kauhuista ja laillisen järjestyksen palautumisesta Karjalan pääkaupunkiin”. Hän myös esitti toivomuksen, että ”veljessodan liekit kohta saadaan tukahdutetuksi” ja että nopeasti päästäisiin ”sovinnolliseen yhteistyöhön eri kansanluokkien kesken”. Valtuuston ajan veivät akuutit sodasta rauhaan siirtymisen askeleet. Kaupunki lähetti valtuuskunnan osoittamaan kiitollisuutta kaupungin valloittaneiden joukkojen päälliköille, luki ja vastaili eri puolilta Suomea saapuviin onnittelusähkösanomiin ja pohti tulevia juhlallisuuksia. Vappupäivänä punavangit marssitettiin kaupungin läpi vankileiriksi muutettuun Keskuskasarmiin. Tämän jälkeen valkoinen armeija järjesti voitonparaatin, jonka vastaanotti Viipuriin juhlallisesti saapunut kenraali C. G. E. Mannerheim.¹⁹ Muutama päivä myöhemmin valtuusto oli virallisena isäntänä, kun Viipuriin saapui Suomen todellinen hallitsija saksalaisten joukkojen päällikkö kenraali Rüdiger von der Goltz. Seurahuoneen juhlallisuuksissa Ferdinand Alfthan totesi Suomen saavan kiittää Saksaa itsenäisyydestä, kun taas saksalainen kenraali tervehti juhla- väkeä suomen kielellä: ”Eläköön Suomi! Eläköön Karjala! Eläköön Viipuri!”²⁰

Karjalan Kansalaisliitto, Viipurin kaupunginvaltuusto ja paikallinen suojeluskunta olivat keskeiset toimijat, kun valkoisen Viipurin maamerkkejä

Osa Viipurin lääninvankilassa surmatuista haudattiin yhteishautaan Viipurin uuden tuomiokirkon läheisyyteen.

ryhdyttiin luomaan. Tärkeimpänä ja kiireellisimpinä tehtävänä oli valkoisten sankarihautajaiset. Hautajaiset olivat Viipurissa ja muualla Etelä-Suomessa vallanvaihdon lopullinen symboli, sodan päättymisen manifesti ja tilaisuus, jossa porvarillinen yhteiskunta otti julkisen tilan haltuunsa vallankumousoajan päätteeksi. Sankarihautajaisten myötä paikkakunta saattoi esittää oman uhrinsa käydyssä taistelussa ja liittyä rituaalisesti valkoisen Suomen yhteiseen sankarikertomukseen.

Viipurissa Karjalan Kansalaisliitto K. N. Rantakarin johdolla oli ollut ensimmäisenä suunnittelemassa hautajaisia ja täten myös määrittelemässä, ketkä olisivat kaupungin ensisijaiset sankarit ja mihin heidät haudattaisiin. Esiin nousi kaksi ryhmää ylitse muiden. Kansalaisliiton ehdotuksen pohjalta kirkkovaltuusto myönsi hautapaikan tuomiokirkon vierestä ”Wiipurin patterin valloituksessa kaatuneille ja Wiipurin lääninvankilassa surmatuille”.²¹ Seuraavaksi Kansalaisliitto pyysi kaupungin rakennuskonttoria suorittamaan sankarihaudan kaivuutyön kirkkopuistossa. Kaupunginvaltuusto sivuutettiin asiassa, mutta pyydettiin kuitenkin maksumieheksi myöhemmin. Virallisesti valtuustolla ei ollut asiaan huomautettavaa, mutta epäilemättä Kansalaisliiton oma-aloitteisuus herätti myös ristiriitaisia tunteita.²² Toisaalta suuri osa Kansalaisliiton jäseniä kuului kaupunginvaltuustoon.

”Wiipurin patterin valloitus” tai tavallisemmin ”Patterinmäen valloitus” nähtiin ennen kaikkea näytteenä viipurilaisesta uhrimielestä. Vain muutama

päivä ennen sodan päättymistä kaupungissa sodan aikana salaisesti toiminut suojeluskunta oli päättänyt vallata kaupungin sisällä olevan strategisesti merkittävän paikan, eli Patterinmäen. Ajatus oli, että taistelu alkaisi samaan aikaan kun valkoinen armeija hyökkäisi kaupunkiin. Joukon epäonneksi valkoisten päähyökkäys kilpistyi punaisten puolustukseen useiksi päiviksi ja Patterinmäen valloittaneet viipurilaiset joutuivat antautumaan punaisille.

Epäonnistuneen pienimuotoisen taistelun esiin nostaminen perustui taistelun suureen symboliarvoon. Patterinmäki oli osoittanut, että myös oman kaupungin suojeluskuntalaiset ottivat osaa taisteluun ja saattoivat liittyä samanarvoisina valkoisen armeijan sankareihin.²² Sodassa, joka haluttiin nähdä kansallisena vapaustaisteluna ja yleisenä kansannousuna, omien sankarien tarve oli välttämättömyys. Helatorstaina tuhannet kaupunkilaiset tungesivat kaduilla ja kirkon edustalla päästäkseen osalliseksi valkoisten sankarihautajaisiin, jossa kaupunki hautasi ”yhdeksän urhointa poikaa”.²³ Monien puheenpitäjien joukossa oli myös Viipurin suojeluskunnan esikuntapäällikön virkaa hoitanut arkkitehti Vietti Nykänen, jonka puhe seurasi kevään 1918 rajua uhriretoriikkaa: ”Sanon Teitä onnellisiksi, sillä suurempaa onnea ei koskaan eikä missään ole tunnustettu kuin isänmaansa ja kansansa edestä kaatuneitten onni on. Siksi emme sure Teidän kuolemaanne, vaikka sydämässämme kaipaammekin Teitä suuresti.”²⁴

Vain kolme päivää helatorstain hautajaisten jälkeen Viipurin tuomiokirkossa järjestettiin jo seuraavat sankarihautajaiset. Samaan, vielä avonaiseen yhteishautaan, lisättiin 20 Viipurin lääninvankilassa murhattua viipurilaista. Häviön kaaoksessa punaisten toimenpanema verilöyly oli tapahtunut vain vuorokautta ennen valkoisten joukkojen valtausta ja siitä tuli punaisen terrorin tunnetuimpia esimerkkejä. Muistopuheessa vainajille kaupungin poliisimestariksi valittu Rantakari kritisoi vanhan eliitin itsekkyyttä ja nosti vainajat uuden ajan symboliksi: ”Nämä vainajat, eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvina, yhdisti luja velvollisuudentunto. Olkoot he vertauskuvana eri puolueitten ja säätyluokkien yhdistämiseen.”²⁵

Kaksien hautajaisten jälkeen Viipurin sankarihauta suljettiin. Lääninvankilassa tapettujen hautajaisten jälkeisenä päivänä lähti uusi ruumissaatto Salakkalahden ruumishuoneelta. Yhdeksän tunnistettua ja 12 tuntematonta Viipurin taistelussa valkoisella puolella kaatunutta haudattiin Ristimäen hautausmaalle kaivettuun sankarihautaan. Hautaan laskettiin myöhemmin vielä 13 kaatuneen ruumiit. Ristimäen hautausmaalle perustettiin myös saksalaisten sankarihauta, johon laskettiin yhdeksän kaatunutta saksalaissotilasta.²⁶

Viipurin sankareita eivät olleet pelkästään viipurilaiset kaatuneet. Viipurin taisteluun oli osallistunut huomattava osa valkoisesta armeijasta, ja taiste-

lussa kaatuneita oli haudattuna kymmenillä paikkakunnilla ympäri maata. Kaupunginvaltuusto teki päätöksen, että se laskisi seppeleen taistelussa kaatuneiden kaikkien ei-viipurilaisten haudoille heidän kotipaikkakunnillaan. Myöhemmin muun muassa Paltamon suojeluskunta pyysi Viipurin kaupunkia osallistumaan heidän sankaripatsaansa rahoittamiseen koska lähes kaikki paikkakunnan uhrin olivat kaatuneet Viipurin taistelussa.²⁷

Sankarihautoihin liittyi itsestään selvänä ajatus muistomerkeistä. Kaupunginvaltuuston edustaja Alfthan oli jo sankarihautajaisissa pitämässä puheessaan maininnut kuinka ”Viipurin kaupungin on pidettävä kunnia-asianaan pystyttää veljeshaudalle kauniin muistomerkin, joka kaikkina aikoina ohikulkeville etenkin nuorisolle muistuttakoon viipurilaisten sankarien urotyöstä”.²⁸ Muistomerkit varmistaisivat, että sankarien muisto ei haalistuisi.

Sankaripatsashankkeet käynnistyivät monella paikkakunnalla jo kesän ja syksyn 1918 aikana. Mitä suurempi kaupunki sitä suuremmat olivat paineet luoda jotain, joka ei kalpenisi muiden kaupunkien rinnalla. Viipurissa hanke lähti liikkeelle, kun aktivisti ja arkkitehti Vietti Nykänen luovutti syyskuussa 1918 valtuustolle 10 000 markkaa hautapatsaan luonnoskilpailua varten. Nykänen totesi lahjoituskirjeessään, kuinka ”muiston säilyttäminen ja kunnioittaminen on meidän elonjääneitten suurin ja pyhin velvollisuus” ja kuinka ”veljeshaudan koristaminen arvokkaalla ikiajoiksi pystyissä pysyvällä muistomerkillä on päivän vaativimpia tehtäviä”.²⁹

Sankarihautojen perustaminen ja patsashankkeet olivat merkittävä osa valkoisen Viipurin rakentumista. Hankkeet aktivoivat valkoista yhteisöä ja niiden kautta luotiin valkoisen Suomen fyysinen ympäristö. Valkoisten sankarihaudan perustaminen Viipurin tuomiokirkon viereen merkitsi vapaussodan symboliikan tuomista mahdollisimman keskeiselle ja näkyvälle paikalle kaupunkia. Sankarihaudan sijainti asetti Viipurin samalle tasolle muiden suurempien kaupunkien kanssa. Helsingissä hauta perustettiin Vanhan kirkon puistoon ja Turussa Tuomiokirkon viereen.

Sankarihautahankkeet Viipurissa eivät menneet täysin suunnitelmien mukaisesti. Se, ettei kaikkia viipurilaisia valkoisen Suomen uhreja haudattu samaan hautaan aiheutti vastalauseita ja harmistusta. Kaupungin asettama patsasvaliokunta totesi raportissaan loppuvuodesta 1918 että päätös haudata osa ”vapaussankareista” Ristimäelle ja osa kirkkopuistoon oli ollut ”ikävä erehdys”. Erehdyksen korjaamiseksi ehdotettiin, että kirkkopuiston tuleva muistomerkki omistettaisiin kaikille, jotka olivat saaneet surmansa Viipurin vapaustaistelussa.³⁰ Toivomusta noudatettiin, kun kaupunginvaltuuston seppele oli osoitettu ”Viipurin valloituksessa kaatuneiden tai surmansa saaneiden laillisen yhteiskuntajärjestyksen puoltajien muistolle”.³¹

Valkoiset sankarihaudat eivät olleet neutraaleja paikkoja. Vaikka vasemmisto ei vastustanut itse hautoja, oli se kriittinen sankarihautojen ja patsaiden hegemonista asemaa ja niihin liitettyjä merkityksiä kohtaan. Tämän ymmärsi myös Viipurin kaupunginvaltuusto, joka tammikuun 1919 kokouksessa hyväksyi nopeassa tahdissa kaikki sankaripatsassuunnitelmat ja niiden rahoitukset. Ensimmäiset demokraattiset kunnallisvaalit olivat ovella ja valtuusto totesi, kuinka ”vastedes laajat yhteiskunta-ainekset tulisivat ottamaan osaa työhön”. Selkokielellä tämä tarkoitti, että vasemmisto tulisi mukaan paikallispolitiikkaan. Tämä heijastuisi kaikkeen, mikä liittyi kaupungin viralliseen mukanaoloon vapaussodan muistamisessa. Valtuusto päätti, että Viipuriin tulisi kolme sankaripatsasta. Yksi tuomiokirkon viereen haudatuille sekä kaksi Ristimäen hautausmaalle, saksalaisten ja valkoisen armeijan sotilaiden haudoille. Lisäksi valtuusto päätti, että se

kustantaisi kirjan ”Viipurin vapaustaistelussa kaatuneiden muistoksi”, johon tulisi historiaosuuden lisäksi lyhyt elämäkerta jokaisesta kaupungin valtauksessa surmansa saaneesta valkoisella puolella taistelleesta.³² Matrikkeli ei koskaan valmistunut, mutta patsashankkeen aikana ilmeni, että myös Sorvalissa oli neljän valkoisen kaatuneen hauta, jonka niin ikään tuli saada patsaansa.³³

Lopulta kaikki oli valmista ja kaikki neljä sankaripatsasta Kirkkopuistossa, Ristimäellä ja Sorvalissa paljastettiin Viipurin valloituksen muistojuhlan yhteydessä 1921. Kustannukset olivat kasvaneet lähes 300 000 markkaan, joka teki Viipurin patsashankkeesta yhden maan kalleimmista. Kirkkopuistoon sijoitetun arkkitehti Carolus Lindbergin ja kuvanveistäjä Gunnar Finnen suunnitteleman patsaan jalustaa koristeli teksti: ”Astumme kuoloon kuin voittoon, uskoen valkean vapauden koittoon.”³⁴

Kuvanveistäjä Gunnar Finnen veistämä sankaripatsas sijoitettiin Viipurin uuden tuomiokirkon puistoon.

Valkoista Viipuria luotiin sankarihautajaisten, kiitosjumalanpalveluksien, voitonparaatien ja valkoisen armeijan juhlistamisen kautta. Samalla luotiin uuden ajan muiston politiikkaa, jossa keskiössä oli vapaussotakokemus ja nykypäivän näkökulmasta äärikansallinen historiantulkinta. Viipurin kirkkopuiston sankarihaudasta patsaineen tuli tärkeä elementti kaupunkikuvassa ja yksi kaupungin uuden ajan tunnusmerkeistä.

Osana valkoisen Suomen rakentamista oli vastapuolen muiston tuhoaminen. Viipurissa Papulanmäellä sijainnut punaisten sankarihauta tuhottiin ja punavangit määrättiin siirtämään ruumiit kaupungin laidalle joukkohautaan. Punaisten nimetön joukkohauta oli myös Viipurin kaupunginvaltuuston keskustelussa syksyllä 1919, jolloin hyväksyttiin vasemmiston ehdotus hautapaikan aitaamisesta. Päätöksen sanamuodosta, jossa hävinnyt osapuoli haluttiin häivyttää, käy hyvin ilmi, ettei kyseessä ollut kunnianosoitus: ”Päätetään aidata entinen eläinten hautuuma koska siellä on haudattu suuri määrä kapinan aikaisia ruumiita.”³⁵

Valkoisen Viipurin rakentaminen tapahtui alusta lähtien myös historiallisten muistojen kokoamisena. Viipurin seutu oli aktiivisesti mukana hallituksen alullepanemissa vapaussodan muiston keräyshankkeissa. Paikallisella tasolla moni museoalan ihminen oli ryhtynyt toimiin ilman kehotustakin. Viipurissa keskeisimpiä sodan muiston keräilijöitä oli lehtori Kaarle Soikkeli, joka sodan syttyessä työskenteli Viipurin kaupunginarkistossa. Hän oli jäänyt sodan ajaksi punaiseen Viipuriin omien sanojensa mukaan ”vartiopalvelusta pitämään, hoivaten kaupungin muinaismuistoja”. Heti kaupungin valtauksen jälkeen oli hän ryhtynyt keräämään Viipuriin ja Karjalaan liittyviä vapaussodan muistoja ja ilmoitti näin tulleen valvoneeksi myös kaupungin etuja. Myöhemmin kesällä hän oli virallisten valtiollisten sotamuistojen keräysten asiamiehenä.³⁶ Soikkelin johdolla heti kaupungin valloituksen jälkeen Viipurin linnaan suunniteltiin sotamuseota. Soikkeli sai luvan sotaministeri Thesleffiltä ottaa haltuunsa yhden linnan kerroksista ja ryhtyä kokoamaan esineitä valkoisen armeijan sotasaaliista. Työ keskeytyi lopulta syksyllä 1918 Soikkelin siirtyessä organisoimaan Vapaussodan historian komitean työtä Valtionarkistoon.³⁷

Vuosi 1919

Viipurilaiset saattoivat tammikuun alussa 1919 lukea *Karjalasta* kuinka pian ”tulee kuluneeksi vuosi siitä päivästä, kun karjalaiset vapaaehtoiset marssimalla Viipuriin alkoivat Suomen vapaussodan”. Lehti-ilmoituksessa todettiin, että vuosijuhlan kunniaksi olivat muutamat mukana olleet päättäneet järjestää vaatimattoman juhlan.³⁸

Muistojuhlan kohteena oli tapahtumasarja, joka tuli tunnetuksi nimellä ”Venäjänsaaren retki”. Ennen sodan syttymistä Karjalan Kansalaisliitto ja Viipurin suojeluskuntapiiri olivat yrittäneet koota maakunnan suojeluskuntia Viipuriin ja ottamaan vallan kaupungissa. Yritys oli epäonnistunut ja puolen tuhannen suojeluskuntalaisen joukko oli vetäytynyt liikemies Evert Sellgrenin huppeaan jugendhuvilaan Venäjänsaarelle.

Ensimmäisestä muistopäivästä 2.1.1919 kehkeytyi mahtipontinen suojeluskuntien juhla. Juhlatoimikuntaan kuuluivat vuodentakaisen retkikunnan johtaja, eversti Adolf Aminoff, jääkärikapteeni Urho Sihvonen ja Aarno Karimo. Ensin mainittu toimi vuoden 1919 loppuun saakka Viipurin suojeluskuntapäällikkönä, jonka jälkeen toimeen siirtyi Sihvonen. Karimo toimi Viipurin suojeluskuntapiirin päällikkönä vuodesta 1918 vuoden 1925 loppuun.³⁹

Juhlia järjestämässä oli myös Karjalan Kansalaisliitto. Liiton toimesta Viipurissa ja maaseudulla järjestettiin rahankeräys, joka hetkessä tuotti yli puoli miljoonaa markkaa. Varat jaettiin avustuksena Venäjänsaaren veteraaneille sekä käytettiin muistomitalien hankkimiseen. Juhlapäivä alkoi juhla jumalanpalveluksella venäjänsaarelaisille ja suojeluskuntalaisille. Tätä seurasi paraati, jota tuhannet kaupunkilaiset olivat tulleet katsomaan. Kenraalimajuri Hannes Ignatius toi joukoille Mannerheimin tervehdyksen, jonka jälkeen hänen ohitseensa marssivat venäjänsaarelaiset ja Viipurin suojeluskunnan kuusia komppaniaa, konekiväärikomppania ja ratsuväki. Valkoisen Viipurin suurena päivänä porvarilliset lehdet täyttyivät ylistysrunoista ja sotaretken muistelmista. Juhlapuheessa Rantakari, joka tällöin oli siirtynyt Suomen ja Venäjän rajamaan komendantiksi, totesi yksikantaan, että karjalaiset olivat aloittaneet Suomen vapaussodan.⁴⁰ Juhlapäiväksi ilmestyi viipurilaisiin kirjakauppoihin sopivasti Rantakarin muistelmateos *Vihollisten leirissä punaisten kapinan aikana*. Juhlallisuuksissa kaupunginteatterissa Eero Eerola esitti kirjoittamansa runon *Karjalan lukko* ja hänen vaimonsa Arvida lauloi kolme laulua.

Eero Eerola (1884–1939) oli Karjalan Kansalaisliiton jäsen ja oli keskeinen hahmo viipurilaisessa vapaussodan muistojuhlaperinteessä 1920-luvulla. Hän toimi Viipurin kaupungin agronomina vuodesta 1915 ja samalla kirjoitti kirjoja, runoja ja näytelmiä. Sisällissodan aikana Eerola oli oleskellut Viipurissa ja sanoittanut *Suojeluskuntien marssin*, jonka Toivo Kuula sävelsi.⁴¹ Eerola kirjoitti lukuisia juhlarunoja muistojuhliin, ja oli aina valmis esiintymään, oli sitten kyseessä kesän 1918 sota-Marttojen kokoontuminen tai iltama Viron avustamiseksi.

Yksivuotismuistojuhlallisuudet Viipurissa jatkuivat huhtikuussa Patterinmäen valtauksen osalta. Juhlaan osallistujat kokoontuivat ensin sankarihaudalle, josta satojen ihmisten joukko marssi suojeluskunnan soittokunnan johdolla

Keväällä 1919 järjestettiin useita muistojuhlia, jotka huipentuivat Viipurin valtauksen yksivuotisjuhliin. Aleksanterinkadulle (Karjalankatu) oli rakennettu köynnöksin koristeltu juhlaportti.

Patterinmäelle. Vuoden takaisilta taistelupaikoilta juhlaväki marssi lopuksi Viipurin linnaan, jossa suojeluskuntalaiset olivat olleet punaisten vankeina.⁴²

Viipurin vapaussodan muistojen kevät huipentui viisi päivää patterinmäkeläisten juhlien jälkeen Viipurin valloituksen yksivuotisjuhliin. Muistojuhla aikaansai kriittisen keskustelun kaupungin vasemmistossa. Kaupunginvaltuustossa oli huhtikuun alussa ehdotettu, että valtuusto osallistuisi muistojuhliin yhdessä suojeluskunnan ja Karjalan Kansalaisliiton kanssa. Asian valmisteluvaiheessa sosialidemokraattien valtuustoryhmän puheenjohtaja, toimittaja Emil Viinikainen, piti huolen siitä, että ehdotus hyväksyttiin ilman vastalauseita.⁴³ Kaupungin vasemmiston äänenkannattajassa *Kansan Työssä* tapahtunutta paheksuttiin suuresti ja vaadittiin anteeksipyyntöä. Viinikainen ei taipunut vaan totesi, että vapautusjuhlia voidaan viettää työväestönkin osalta, mikäli hyväksytään ”Suomen riippumattomuus Venäjältä, itsenäisyyden saavuttaminen ja punakaartilaisdiktatuurin sortuminen”. Se että vapauttamista oli seurannut valkoinen terrori, ei Viinikaisen mielestä estänyt itsenäisyyden ja vapauden juhlamista. Viinikaisen mukaan oli oltava joko Suomen itsenäisyyden puolesta tai sitä vastaan, välimuotoja ei ollut. Viinikaisen linjaus ei löytänyt ymmärtäjiä vasemmistossa, ei Viipurissa eikä muualla Suomessa. *Kansan Työ* kirjoitti vapautusjuhlien aikana, kuinka ”yksityinenkin porvarillinen voitonjuhla on mielestämme omiaan loukkaamaan, mutta suorastaan häikäilemätöntä on,

kun se tehdään viralliseksi”.⁴⁴ Ennen kaikkea pidettiin loukkaavana sitä, että muistojuhlia vietettiin koko yhteiskunnan nimissä ja että niihin osallistui vaki-
naisen sotaväen osastoja, jonka riveissä oli myös työläisnuoria.⁴⁵

Viipurin valloituksen yksivuotisjuhlat olivat mahtipontiset ja vastasivat suu-
ruudeltaan saman kevään Tampereen ja Helsingin juhlia. Suojeluskuntalaisten
asettuessa paraatimuodostelmaan Viipurin kentällä oli mukana yli kaksi-
kymmentä kannakselaista suojeluskuntaa. Yhdessä Karjalan kaartin kanssa
paraatin osallistujien määrä kohosi noin 8 000 mieheen.⁴⁶ Kaupunki oli runsaas-
ti koristeltu, suuri osa liikkeistä suljettu ja Aleksanterinkadulle oli rakennettu
juhlaportti. Juhlien yhteydessä järjestettiin sodan aikaisille karjalaisille rintama-
miehille oma juhla suojeluskuntaklubilla, jossa kokoonnuttiin sodanaikaisten
rintama-alueiden mukaan. Yksi juhlien vetonauloista oli Eero Eerolan kirjoit-
tama näytelmä *Kalevan uhri*. Näytelmässä muinaissuomalainen Kalevan heimo
karkottaa päällikkönsä Karhun johdolla venäläiset vainolaiset rajan taakse.⁴⁷
Näytelmä sijoitti vapaussodan kertomuksen kalevalaiseen maailmaan ja tarina
seurasi tarkasti vuoden 1918 valkoisen puolen tulkintaa. Näytelmällä vapaussota
liitettiin historialliseen taisteluun, jota suomalaiset olivat käyneet muinaisista
ajoista lähtien.⁴⁸

Kevään 1919 viimeiset vapaussodan muistojuhlat Viipurissa järjestettiin 16.
toukokuuta, jolloin vietettiin valtakunnallista vapaussodan päättymisen muisto-
juhlaa. Tapahtuma toteutettiin yleisenä kansanjuhlanäytelmänä suojeluskuntaklubilla,
entisessä Hotelli Belvederessä.⁴⁹

Vuoden 1919 ensimmäinen puolisko oli intensiivisen vapaussodan muiston
rakennuskautta. Muistojuhlien lisäksi vuodentakaisia tapahtumia muisteltiin
laajasti sanomalehtien sivuilla, kansalaisjuhlissa, valtionjohdon toimesta sekä
virallisissa että epävirallisissa yhteyksissä kautta maan. Myös Viipurin taistelu
tuli tutuksi viimeistä piirtoa myöten sanomalehtien palstoilla.

Yksivuotismuistojuhlat eivät olleet pelkästään vuodentakaisen tapahtumien
muistelua vaan ne oli tiiviisti sidottu aikakauden poliittisesti jännittyneeseen
tilanteeseen ja uuden valkoisen Suomen rintaman muodostumiseen. Avain-
tunteena oli epävarmuus ja pelko tulevaisuuden suhteen. Vaikka valkoinen Suo-
mi oli voittanut sisällissodan, oli se myös sitoutunut Saksaan. Saksan tappio
maailmansodassa marraskuussa 1918 avasi uhkakuvien maailman. Neuvosto-
Venäjä vahvistui, ja vallankumous näytti vyöryvän yli Baltian ja Saksan. Suurval-
tojen vaatimukset demokratiasta ja uudesta poliittisesta suunnasta tarkoittivat
Suomessa, että vasemmisto palasi poliittiseen elämään sekä kunnallisella että
valtiollisella tasolla. Marraskuussa astuivat myös ensimmäiset armahdukset voi-
maan, mikä tarkoitti, että huomattava määrä punavankeja palasi kotiseuduille.
Marraskuu 1918 liitti valkoisen Suomen maailmansodan häviäjiin. Uhkakuvat

ja lähialueiden sekasorto loivat puitteet uudelle valkoiselle rintamalle, joka sai suurta kannatusta. Valkoisen rintaman muodostuminen näkyi tehokkaimmin suojeluskuntien onnistuneessa uudelleenperustamisessa. Viipurissa suojeluskunta oli perustettu uudelleen syyskuussa 1918. Paikalle oli saapunut vain kuutisenkymmentä kiinnostunutta. Syksyn aikana piirijohtaja Karimo tuskaili, kuinka vaikeaa oli saada miehet innostumaan. Vahvan kampanjan kautta myös viipurilaiset liittyivät suurissa määrin suojeluskuntaan. Viipurista tuli nopeasti suojeluskuntaliikkeen vankimpia tukikohtia ja kaupungin suojeluskuntalaisten määrä läheni tuhatta miestä.⁵⁰

Kaupunki ja ympäröivä maakunta olivat jatkuvasti suurten tapahtumien äärellä. Pietarin ja Venäjän tulevaisuudesta käytiin pitkään kamppailua, joka veti puoleensa sekä suurvaltoja, uusia kansallisvaltioita, epämääräisempiä sotilaskoukkoja ja tietenkin vallankumouksellisia. Viipurissa kuuluivat ja näkyivät etenkin puheet Suur-Suomesta, Itä-Karjalan vapaajoukoista ja rajakahinoista. Viipurin koulut ja etenkin suojeluskunta toimivat sotilaallisten vapaajoukkojen värväyspaikkana. Aarno Karimo ehdotti Viipurin suojeluskuntapiirin kokouksessa joulukuussa 1918 että piirin suojeluskunnissa perustettaisiin ”erikoisia osastoja reippaista nuorista miehistä, jotka olisivat valmiit heti käskyn saatuaan siirtymään toimintaan alueensa ulkopuolellakin.”⁵¹

Samaan aikaan kun vietettiin Venäjänsaaren retken yksivuotismuistojuhlaa, kohistiin myös Viipurissa Viron vapaussodasta ja sinne lähteneistä viipurilaisista. Maanlaajuinen innostus saavutti nopeasti Viipurin, jossa tammikuun alussa 1919 järjestettiin Viron avustamiseksi tilaisuuksia, elokuvaesityksiä ja rahakeräyksiä. Vapaaehtoisten sotilaiden värväämiseksi Viipuriin perustettiin värväystoimisto keskeiselle paikalle Torkkelinpuiston lähelle osoitteeseen Maununkatu 1. Värväystä johti jääkäriluutnantti Einari Marttinen, joka vain muutamassa päivässä onnistui värväämään parisataa karjalaisnuorta. Yksi Viipurista lähteneistä vapaaehtoisista oli 18-vuotias neiti Aino Mähkönen, joka leikkautti tukkansa lyhyeksi, pukeutui mieheksi ja taisteli Narvassa konekiväärimiehenä. Hän kuoli Viipurin diakonissalaitoksella vain vuosi myöhemmin.⁵²

Innostus Viron sotaan oli Viipurissa ja Kannaksella niin suurta, että värvääjät ryhtyivät suunnittelemaan kokonaisen viipurilaisen pataljoonan muodostamista. Marttinen sai vastaanottaa viipurilaisten rouvien valmistaman sotalipun. Vain hie-
man aikaisemmin samat piirit olivat ommelleet lipun Viipurin suojeluskunnalle. Suurin Viron tukijuhla järjestettiin Keskuskansakoulun juhlasalissa. Juhlissa esiintyi valkoisen Viipurin moraaliseksi selkärangaksi kohotettu Rantakari, kun taas valkoisen Viipurin ja Karjalan Kansalaisliiton hovirunoilija Eero Eerola esitti tilaisuuteen kirjoittaman juhlarunon. Eerola laati kirjallisia tuotoksia lähes kaikkiin Viipurissa järjestettyihin vapaussodan muistotilaisuuksiin.⁵³

Samaan aikaan kun sanomalehdet päivittäin uutisoivat sodanuhasta, venäläisten joukkojensiirroista ja rajalla tapahtuneista yhteenotoista Karjalan Kansalaisliitto eli kiihkeintä aikaansa. Liitto oli keskeisesti propagoimassa suojeluskuntaliikkeen uudelleentulemistä ja tukemassa valkoista rintamaa kaikin tavoin. Valistustyön lisäksi liitto ryhtyi jopa aktiiviseen tiedustelutoimintaan sekä järjesti yhteisen vasemmistovastaisen porvarillisen vaaliliiton vuoden 1919 kuntavaaleissa. Kansalaisliiton lista yhdisti kaikki porvaripuolueet ja takasi suuren voiton kunnallisvaaleissa (25 porvaria ja vain kymmenen vasemmistolaista). Liitto oli perustanut joulukuussa 1918 Itä-Karjalan komitean (aluksi Kauko-Karjalan komitea), jonka tehtäväksi määriteltiin ”Aunuksen ja Vienan asioiden seuraamista sekä toimintaa mainittujen heimokansojen sivistämisen ja avustamisen hyväksi Suur-Suomi-aatteen pohjalla”. Päämääränä oli alueiden liittäminen Suomeen. Komiteaan kuuluivat muun muassa K. N. Rantakari ja Otto Kotonen.⁵⁴ Karjalan Kansalaisliitolla oli omat edustajat sekä Aunuksen että Viroon suuntautuneilla retkikunnilla ja läheiset yhteydet Inkerin komiteaan ja Inkerissä oleviin joukkoihin. Viipurista käsin toiminut Kansalaisliitto oli tiiviisti mukana tukemassa sotilaallisia retkikuntia agitoimalla, lobbaamalla ja järjestämällä rahakeräyksiä.⁵⁵ Aunuksen retkikuntaa varten Itä-Karjalan komitea keräsi Viipurissa jopa miljoonan markan tuen. Viipuri kuului tärkeimpiin Aunuksen retkikunnan värväysalueisiin. Värväystä johti jääkärikapteeni Sulo-Veikko Pekkola, joka toimi tällöin Viipurin suojeluskunnan paikallispäällikkönä. Värväystoimistona toimi suojeluskunnan kanslia Harmaidenveljestenkadun ja Karjaportinkadun kulmassa. Aunuksen vapaajoukkoon liittyi muun muassa suuri osa kaupungin suojeluskunnan konekivääriosasto.⁵⁶

Karjalan Kansalaisliitto oli yhdessä suojeluskuntien kanssa järjestämässä uusia sankarihautajaisia toukokuussa 1919. Tällä kertaa Ristimäen hautausmaalle laskettiin hautaan kolme Aunuksen sodassa kaatunutta viipurilaista.⁵⁷

Vapaussodan maisema

Valkoisen rintaman kiihkein vaihe päättyi vuoteen 1919. Rajakahakat lakkasivat, Suomi solmi rauhan ja Itä-Euroopan sodat loppuivat. Tämä tarkoitti auttamattomasti myös aktivistisen valkoisen rintaman heikentymistä. Valkoinen Viipuri lakkasi olemasta aktiivinen poliittisen ja sotilaallisen taistelun perusta. Sen sijaan valkoisesta Viipurista tuli osa kaupungin vuotuista muistojuhlien kohdetta. Merkittävää kehitykselle oli, että vuoden 1919 valkoisesta rintamasta jäivät jäljelle suojeluskunnat. Vaikka järjestö etenkin vuoden 1921 jälkeen otti etäisyyttä politiikkaan ja integroitui entistä enemmän Suomen armeijaan, se ei haudannut historiallista ja henkistä sidettään valkoiseen armeijaan.⁵⁸

Kuvanveistäjä Gunnar Finne suunnitteli myös Venäjänsaaren retken muistomitalin.

Keväällä 1919 niin Viipurissa kuin muuallakin Suomessa luotiin muistojuhlaperinne joka suurelta osin säilyi koko sotienvälisen ajan. Viipurissa juhlittiin vuosittain venäjänsaarelaisia, patterinmäkeläisiä ja kaupungin valloitusta. Lisäksi Viipurissa sijainneet puolustusvoimien osastot ja kaupungin suojeluskunta alkoivat järjestää sodan päättymisen vuosijuhlia 16. toukokuuta, mikä oli merkittävässä kaupungissa luontevaa. Päivään kuului soittokuntia, valkoisen invalidimerkin myyntiä, liputusta, paraateja urheilukentällä ja ohimarsseja, jotka ylipäällystö aina otti vastaan Katarinan- ja Possenkatujen kulmauksessa.⁵⁹ Valkoisen Suomen suurin muistopäivä oli samalla Viipuriin sijoitetun Karjalan kaartirykmentin vuosipäivä. Usein paraatiin osallistui myös kaupungin suojeluskunta.⁶⁰

Siinä missä vapaussodan viralliselta päättymispäivältä 16. toukokuuta puuttui kosketus paikalliseen histo-

riaan, esiintyivät venäjänsaarelaiset entistä painokkaammin viipurilaisten ja kannakselaisten omana vapaussodan historian kohokohtana. Aktiivisuudessa ja näkyvyydessään harva ylsi samaan kuin Venäjänsaaren muistoaktiivit. Ryhmä järjesti vuosittain muistojuhlia, perusti muistorahaston, teetätti historiikin, hankki kaikille Gunnar Finnen piirtämät muistomitalit, pystytti muistomerkin Venäjänsaarelle ja Kämärän taistelupaikalle.⁶¹ Hankkeiden huomattavana rahoittajana toimi kauppaneuvos Evert Sellgren. Vuosijuhlat koostuivat usein kahdesta osasta. Oli venäjänsaarelaiten yhteiset yleisöltä suljetut veteraanijuhlat 21. tammikuuta, sekä seuraavana päivänä julkiset juhlat, jotka oli suunnattu kaupungin ja maakunnan asukkaille ja joihin osallistui myös kaupungin suojeluskunta, sotaväen kunniakomppania ja kutsuvieraat.⁶² Oman muistomerkin venäjänsaarelaiset saivat juhannuksena 1923, jolloin patsas paljastettiin suuren yleisön edessä Venäjänsaarella. Juhlayleisö kuljetettiin paikan päälle useilla höyrylaivoilla Viipurin Linnansillalta.⁶³

Venäjänsaaren retken 20-vuotismuistojuhlaa vietettiin 22. tammikuuta 1939. Tilaisuuteen osallistuivat muun muassa (kuvassa) entinen tasavallan presidentti P. E. Svinhufvud, kenraali Aarne Sihvo, kenraalimajuri Adolf Aminoff, ministeri Heikki Renvall ja Viipurin kaupunginjohtaja Arno Tuurna.

Viipurin valloituksen juhlia vietettiin sotienvälisenä aikana vuosittain 29. huhtikuuta. Juhlita tuli maakunnan näyttävimmät, ja ne muodostivat muistojuhlien sarjan päätapahtuman ja päätekohtan Karjalankannaksella. Lehdissä muistutettiin, että ne, jotka mahdollistivat Viipurin vapautuksen, olivat itse asiassa Karjalan rintaman joukot, vaikkeivät olleet osallistuneet valtaukseseen. Juhlinnan kohde siirtyi usein lehden palstoilla kaupungin valtauksesta sitä edeltäneeseen aikaan ja keskittyi lähinnä Antrean rintaman ylistykseen, jotta huomion kohteeksi saatettiin nostaa oman maakunnan miehet.⁶⁴ Viipurin yksivuotisjuhlien alla ilmestyi Aarne Sihvon kirjoittama *Valkoinen armeija Antrean rintamalla*, mikä entisestään painotti Karjalan rintamaa maakunnan vapaussotakertomuksen kohokohtana.⁶⁵

Viipurin valloituksen juhlat olivat ennen kaikkea ylistys suojeluskunnille. Eihän Viipuri ollut pelkästään maan suurin varuskuntakaupunki vaan myös maan suurimman suojeluskuntapiirin pääpaikka. Usein valloitusjuhlat yhdistettiin suojeluskuntaharjoituksiin ja esimerkiksi 1920 juhlasta tuli lähinnä kahden päivän suojeluskuntajuhla, jossa sotilaalliset harjoitukset vuorottelivat juhlakonserttien ja iltajuhlien kanssa.⁶⁶ Ensimmäisten vuosien innostuksen

jälkeen juhlat rajoittuivat Viipurin suojeluskunnan ja Karjalan Kaartin kunnia-komppanian suorittamiin paraateihin, kun taas suurempia, kansanjuhlan muodossa järjestettyjä tilaisuuksia suurine taistelunäytöksineen ja valtavine paraateineen järjestettiin joka viides vuosi.⁶⁷

Jokakeväinen intensiivinen kavalkadi sai hellittää otettaan myös venäjänsaarelaisten osalta. Kymmenvuotisjuhlallisuuksissa, jotka olivat suuremmat kuin normaalisti, venäjänsaarelaiset päättivät luopua jokavuotisista muistojuhlista ja kokoontua vain joka viides vuosi.⁶⁸ Innostus ja yhteisön tarve jatkuvasti kokoontua vapaussodan muistojen perustalle väheni. Toisaalta samaan aikaan syntyi uusia mukana olleiden ryhmiä, jotka näkivät syytä kokoontua ja järjestäytyä. Yksi Viipurissa uutta intoa löytänyt ryhmä oli patterinmäkeläiset. Siinä missä Patterinmäen taistelun muisto oli 1920-luvun alussa saanut vielä varsin pientä näkyvyyttä, muuttui tilanne 1930-luvulla. Patterinmäen pienellä joukolla oli jo keväällä 1933 mutta etenkin sodan 20-vuotisjuhlien yhteydessä keskeinen asema viipurilaisten lehtien palstoilla.⁶⁹ Veteraanitoiminnan aktivoituminen on nähtävissä osanottajamäärän lisäksi myös ohjelman luonteessa. Kaikille mukana olleille hankittiin vuonna 1938 muistomerkki eli *Patterinmäkeläisten muistoristi*.⁷⁰ Vuoden 1938 patterinmäkeläisten kokouksessa päätettiin lisäksi nostaa järjestäytymisen tasoa ja lisäksi ryhtyä oman historiategoksen hankintaan.⁷¹

Toinen valkoisen Viipurin valloituksen liittynyt tapahtuma, jonka muisto nosti päätään 1930-luvulla, oli Naulasaaren taistelu. Kun muualta Suomesta tulleet valkoisen armeijan joukot olivat huhtikuussa 1918 hyökänneet Viipuriin, saivat karjalaiset joukot tehtäväksi varmistaa selustoja ja sivustoja. Kaupungista lopulta Haminaan päin vetäytyneet punaiset joukot kohtasivat valkoiset karjalaisjoukot Naulasaarella. Tappioiden suuruudesta ei ole tietoa, mutta vapaussodan historiategoksissa mainitaan yleensä yli 500 punaista kaatunutta, joka on ilmeisesti suuresti liioiteltu luku.⁷² Naulasaaren taistelusta tuli Karjalan viimeinen taistelu, josta 1930-luvulla Karjalan vapaussodan historian kirjoittaja Antti Komonen lausui ”sattuma asetti heidät (Sihvon johtamat karjalaiset) taas paikkaan, jossa he joutivat ikään kuin panemaan loppupisteen käydyssä kamppailussa”.⁷³

Naulasaaren taistelu oli muistojuhlan kohteena myöhäinen keksintö. Vasta 1930-luvun lopun uuden vapaussodan muisto- ja patsasaallon myötä järjestivät Viipurin seudun rintamamiehet ja Tienhaaran suojeluskunta Naulasaaren 20-vuotisjuhlat ja perustivat patsastoimikunnan. Toimikunta sai raha-avustuksen Viipurin maalaiskunnalta, jonka alueella paikka sijaitsi. Valtuustossa käydyssä keskustelussa esitettiin vasemmistolaisten edustajien taholta mahdollisuutta pystyttää patsas molemmille osapuolille. Tähän ei suostuttu.⁷⁴

Radikalismien äänet

Karjalan Kansalaisliitolle vuoden 1929 syksy oli ollut suuren innostuksen aikaa. Vuosia se oli lähinnä seurannut oman roolinsa pienentymistä. Neljä vuotta sisällissodan jälkeen liiton vuosikertomuksessa todettiin, että koska välitöntä yhteiskunnallista vaaraa ei ollut näköpiirissä, eivät kansalaiset välttämättä nähneet liiton toimintaa tarpeelliseksi ja monet jopa näkivät toiminnan haitalliseksi.⁷⁵ Liitto oli pyrkinyt tukemaan valkoista rintamaa muun muassa liittymällä kommunisminvastaiseen Suomen Suojelusliiton toimintaan. Suojeluliiton motto, ”toimia valkoisen Suomen yhdyssiteenä maamme itsenäisyyden ja yhteiskuntajärjestyksen suojelemiseksi”, sopi hyvin Kansalaisliiton päämääriin, josta tuli Suojelusliiton Viipurin paikallisosasto. Tästä huolimatta valkoinen Suomi menetti 1920-luvulla asemiaan yhteiskuntaa mobilisoivana voimana. Kuten Karjalan Kansalaisliiton toimijat myönsivät, siirtyi suuri osa valkoisen Suomen tukijoita suojeluskuntien riveihin, kun taas muut valkoisen Suomen järjestöt kutistuivat. Suojeluskunnasta tulikin valkoisen Suomen näyttävin ja onnistunein hanke. Suurin osa näki järjestön riittävänä kanavana valkoiselle rintamalle, kun taas pienenevä valkoisen Suomen ydinjoukko jäi entistä yksinäisempänä vaatimaan yhteistä poliittista rintamaa.⁷⁶

Karjalan Kansalaisliitto odotti 1920-luvulla sopivaa toiminnan muotoa ja omalle toiminnalleen parempia aikoja. Liiton tuli olla toimintavalmis heti, jos tilanne sitä vaati. Tällaisen tilanteen katsottiin selvästi kehittyneen 1929. Jo Kalevalapäivän vietto helmikuussa 1929 enteili ilmapiirin muutosta. Kansalaisliitto oli ollut järjestämässä Kalevalapäivän juhlia Viipurissa koko 1920-luvun. Juhlat kokosivat tehokkaasti kaupungin kansallismieliset järjestöt. Mukana olivat muun muassa Viipurin aitosuomalaiset, Inkerin liitto ja Akateemisen Karjala-Seuran Viipurin osasto. Vuonna 1929 kaupunginteatterissa vietetty Kalevalapäivän juhla tihkui Suur-Suomi-aatetta ja tyytymättömyyttä Suomen oloja kohtaan valkoisen Suomen hengessä. Vilho Helasen juhlapuhe täyttyi verisistä kuvauksista heimosotien ajalta, Tarton häpeärauhasta ja siitä, kuinka vuosien 1918 ja 1919 sotatyö oli poljettu maahan. Hän julisti, kuinka suomalainen kansanrunous ja suomalainen heimousaate olivat yksi ja sama asia ja kysyi, mihin oli joutunut ajatus ”kukoistavasta suomalaisesta kulttuurista, voimakkaasta kansallisvaltiosta ja suuresta Suomen maasta”.⁷⁷ Kesällä 1929 Karjalan Kansalaisliitto oli Viipurin ilmapuolustusyhdistyksen kanssa järjestämässä Aunuksen sodan 10-vuotimuistojuhlia Salmassa.⁷⁸ Kun Suomessa syksyllä 1929 äärikansallinen valkoiseen Suomeen tukeutuva liike voimistui, ei Kansalaisliitto empinyt astua esiin ja johtamaan kehitystä Viipurin alueella.⁷⁹

Aistien ajan uudet tuulet Kansalaisliitto oli jo lokakuun alussa pohtinut ”kommunistien ja huligaanien” vastustamista ja järjesti ensimmäisen kansalais-

kokouksen marraskuun lopulla 1929 Sortavalan seurahuoneella. Pari päivää myöhemmin Lapualla järjestettiin kansalaiskokous samoissa merkeissä. Samoihin aikoihin, kun Lapualle suunniteltiin ensimmäistä kansalaiskokousta, päätti Kansalaisliitto järjestää ”yhteiskuntaa suojelevien ryhmien” edustajainkokouksen Viipurissa.⁸⁰

Viipurissa suuri kansalaiskokous järjestettiin lopulta 13. joulukuuta 1929 Viipurin raatihuoneella. Kokous oli jatkoa eri puolilla maata järjestettyihin kokouksiin, jossa osoitettiin tukea Lapualla alkaneelle ulkoparlamentaariselle liikehdinnälle. Kokouksesta tuli suuri maakunnallinen valkoisen Viipurin juhla ja kuten muuallakin Suomessa juhlan poliittinen sanoma koristeltiin vapausodan muistoilla.⁸¹ Kokouksessa Karjalan Kansalaisliiton jäsen, viipurilainen Otto Kotonen palasi juhlapuheessaan sisällissodan muistoihin. Hän muistutti kuinka lähes tarkalleen 12 vuotta aikaisemmin, juuri ennen sisällissotaa, Karjalan Kansalaisliitto oli kokoontunut samassa salissa. Kotonen näki, että sama voima ajoi myös tällä kertaa miehet yhteen.⁸²

Kaupunginvaltuutettu Kotonen oli Viipurin äärikansallismielisen liikehdinnän keskiössä. Sisällissodan aikana hän oli ollut Viipurissa neljä kuukautta punaisten vankina ja sodan jälkeen ryhtynyt Karjalan Kansalaisliiton sihteeriksi sekä liiton alaisen Itä-Karjalan komitean sihteeriksi. Hän oli toiminut heimoa- aatetta ajavien *Vapaan Karjalan* ja *Inkerin* päätoimittajana ja *Karjala*-lehden avustajana. Lisäksi hän toimi heimojärjestöjen keskusvaliokunnan puheenjohtajana. Yhdessä Karjalan Kansalaisliiton Samuli Sarion kanssa Kotonen oli ajamassa Lapuan liikkeen menestysvuosien aikana hyökkäävää idänpolitiikkaa.⁸³ Monen muun Viipurin kansallismielisen tavoin Kotonenkin kuului Viipurin ilmapuolustusyhdistykseen. Otto Kotonen oli Karjalan Kansalaisliiton edustajana paikalla maaliskuussa 1930 Lapualla, kun Lapuan liike perusti Suomen Lukon liikehdinnän kattojärjestöksi. Kotonen kuului liikkeen jyrkän suunnan edustajiin.⁸⁴ Karjalan Kansalaisliiton kanssa läheisessä suhteessa oleva Karjalankannaksen kuntien edustajisto tuli seuraavina vuosina toimimaan Lapuan liikettä edustavana elimenä Viipurin alueella.⁸⁵ Kotonen ehti lyhyen ajan toimia myös Isänmaallisessa kansanliikkeessä ennen kuolemaansa 1933.⁸⁶

Viipurissa saivat 1930-luvun taitteessa näkyvyyttä myös valkoisen armeijan veteraanit. Keskeisinä hahmoina toimivat maisteri Yrjö Raikas ja toimittaja Emil Helle. Samaan aikaan kun Karjalan Kansalaisliitto puuhasi Viipuriin suurta Lapuan liikkeen kokousta, perustivat Raikas ja Helle kaupunkiin Vapaussodan Invalidien Liiton kannatusyhdistyksen. Miehet toimivat samaan aikaan myös Viipurin ilmapuolustusyhdistyksessä varapuheenjohtajana ja sihteerinä.⁸⁷

Veteraanien yhteenliittymä Suomessa oli osa eurooppalaista demokratia- vastaista ja fasistista liikehdintää. Erityisesti Saksassa ja Itä-Euroopassa radi-

kaali liikehdintä kokosi voimaansa rintamamiesliikkeen muodossa. Veteraanijärjestöt astuivat esiin poliittisena voimana, joka halusi kohottaa tavallisen politiikan yläpuolelle ja muodostaa kansallisen moraalisen selkärangan. Rintamamieshenki levisi myös Suomeen voimalla 1920-luvun lopulla osana radikalisoituvaa poliittista kenttää.⁸⁸

Poliittisesti radikaalin veteraanitoiminnan aloittaminen Viipurin seudulla ei sujunut vaivattomasti. Alustavia tunnusteluja veteraanijärjestön perustamista varten oli tehty Satakunnassa ja Helsingissä. Teema oli aikaisin esillä myös Viipurissa venäjänsaarelaisten 10-vuotismuistojuhlassa kesällä 1928. Juhlaväki kävi ensin retkellä Venäjänsaarella, jonka jälkeen kokoustettiin Viipurin raatihuoneella. Kokouksessa maanviljelijä Pekka Kiiski piti alustuksen erityisen rintamasotilaiden liiton perustamisesta. Kokous päätti käsitellä asiaa kevään myöhempien vapaussodan muistojuhlien yhteydessä.⁸⁹ Asia oli esillä 26. huhtikuuta Karjalan rintaman kymmenvuotismuistojuhlissa. Yli tuhannen veteraanin edessä toimittaja Yrjö Raikas ja Viipurin suojeluskuntapiirin valistusohjaaja Jalmari Pusa pitivät innostuneita alustuksia veteraaniliiton perustamisen puolesta. Enemmistö kokousväestä oli kuitenkin hanketta vastaan.⁹⁰ Erityisen painava oli Karjalan vapaussodan suuren sankarin kenraalimajuri Arne Sihvon vastustava kanta.⁹¹ Sihvon mukaan tuleva järjestö aiheuttaisi turhaa yhteiskunnallista jännitystä ja vastakkainasettelua.

Vapaussodan rintamamiesten liitto perustettiin vähäeleisesti Tampereella toukokuussa 1929 pienen piirin toimesta. Perustavassa kokouksessa Viipurin samanmielisten piiriä edusti maanviljelijä Tatu Olkinuora ja johtaja A. Hynninen. Lokakuussa 1929 Viipurin ja lähialueiden valkoisen armeijan veteraanit kokoontuivat Viipuriin. Kokoontunut väki ymmärsi rintamamiesliiton radikaalisuuden ja sen poliittisen roolin mutta päätyi tukemaan hanketta. Koska liitto oli jo perustettu, katsoi kokous, että myös karjalaisten rintamamiesten tulisi siihen liittyä. Lokakuussa viipurilaiset liiton jäsen Jalmari Pusa oli mukana muokkaamassa liiton ohjelmaa ja yritti saada ohjelman sanamuotoa vähemmän radikaaliksi.⁹²

Viipurissa ja Karjalankannaksella alkoi kesällä ja syksyllä 1930 kiivas rintamamiesyhdistysten perustaminen. Osin kyseessä oli piirin sihteeri Emil Helteen ja puheenjohtajan Yrjö Raikkaan uutтерan propagandatyön tulos. Syksyllä yhdistyksiä oli jo lähes kaikissa kannaksen kunnissa, joita Viipurista käsin johti maakunnallinen Etelä-Karjalan rintamamiespiiri, johtajinaan muun muassa Raikas ja Helle.

Viipurin veteraaniliike otti näkyvän aseman jopa valtakunnallisesti vuoden 1930 joulukuussa. Viipurissa järjestettiin rintamamiesliiton ensimmäinen valtakunnallinen juhla.⁹³ Juhlapäivänä liputettuun kaupunkiin saapuivat vapaus-

sodan suuret sankarit C. G. E. Mannerheim, Aarne Sihvo ja Hannes Ignatius, joista etenkin kahden ensimmäisen liikkeitä oli saapunut seuraamaan suuri yleisö.⁹⁴ Ohjelmaan kuului veteraanien paraati, ohimarssi, sankarihaudalla käynti, iltajuhla raatihuoneella, soihtukulkue ja juhlaillallinen. Viipurin piirin isännöimät juhlat olivat suuri menestys ja alkusysäys rintamamiesliiton juhla-perinteelle. Mannerheim puhe otettiin ilolla vastaan radikaalien piirissä:

Nyt samoin kuin 1918 on maassamme valtava liike. Kansa on herännyt ja on tietoinen siitä vaarasta, joka uudelleen on kasvanut suureksi sen keskuudessa, samassa vaarassa, samassa vihollisessa kuin ennen. Ja silloin on, että myöskin vanhat rintamamiehet kokoavat rivinsä ja sanovat painavan sanansa: pois itämainen myrkky, tehkää maa vahvaksi, lisää puolustuskuntoa; Karjalan kannas on meidän.⁹⁵

Viipurin aktiivisuus sai jatkoa keväällä 1931. Vapaussodan rintamamiesten liitto päätti järjestää entistä suuremmat liittopäivät Viipurissa. Helle ja Raikas saattoivat tyytyväisinä seurata, kuinka kaupunki täyttyi helluntaina tuhansista liiton jäsenistä kaikkialta Suomesta. Juhlapuhujana toimi eduskunnan puhemies Albin Manner ja juhliin oli saapunut ulkomaisia vieraita Viirosta ja Saksasta. Pääjuhlapaikkana toimi Papulan kenttä. Rintamamiesten liiton kiertokirje ennen juhlia kertoo järjestön taisteluluonteesta: ”Sekä ystävämme että vihollisemme odottavat molemmat tietysti eri tuntein joukkojemme kokoontumista Papulan torille Viipuriin. Näyttäkäämme heille!”⁹⁶

Juhlat pyrkivät kopioimaan saksalaisen äärioikeistolaisen veteraanijärjestön Stahlhelmin juhlallisuuksia. Ensimmäisen päivän paraatien, sankarihautaus-tilaisuuksien, kokousten ja iltajuhlien jälkeen seurasi toisen juhlapäivän retki. Retken idea oli ilmeisesti myös saatu Stahlhelmilta. Saksalainen järjestö oli vain hieman aikaisemmin järjestänyt jäsentensä retken Puolan vastaiselle rajalle. Provokaatio oli onnistunut ja herättänyt suurta pahennusta Puolassa ja maltillisemmän linjan saksalaisissa.⁹⁷ Viipurissa juhlien järjestäjät olivat tilanneet junakuljetuksen Rajajoelle, jonka törmälle tuhannet veteraanit kokoontuisivat osoittamaan mieltään. Hieman aikaisemmin oli veteraanilehdessä julkaistu kirjoitus liittojuhlien retken merkityksestä: ”Täällä itäisellä rajalla seisossamme vasta tulemme mieskohtaisesti vakuutetuksi, kuinka lähellä olemmekaan bolshevistista vaaraa ja kuinka välttämätöntä on, että olemme varuillamme ja teemme voitavamme, jotta idän saasta ei pääsisi tunkeutumaan yli Rajajoen.”⁹⁸ Valtiovalta esti kuitenkin viime hetkellä kuljetukset. Sen sijaan sadat autot lähtivät liikkeelle ja veivät veteraanit riemusaatossa läpi Kannaksen. Autot pysähtyivät Terijoella, jonka hiekkarannalla veteraanit saattoivat heristää nyrkkiään

kohti Kronstadtin linnoitusta ja Leningradia. Hurmahenkisessä tapahtumassa kansanopistojohtaja, kokoomuspuolueen kansanedustaja Erkki Paavolainen puhui kuinka ”Kannas on maamme valkoisin kulmakunta ja että kannaksen väestö on isänmaallisuuden läpätunkema”.⁹⁹

Karjalan Kansalaisliiton ja muiden valkoisen Suomen aktiivien toiminnan suuruudenaika jäi lyhyeksi. Radikaalinen oikeistoliikehdintä menetti hetkensä, kaventui ja pirstoutui pienemmiksi kriisiajan liikkeiksi samalla kun oikeistokaappaushuhut jatkoivat omaa elämäänsä. Maan toiseksi suurimpana kaupunkina Viipuri ei jäänyt paitsi äärioikeiston yrityksistä saada näkyvyyttä kaupunkikuvassa. Vuoden 1933 lopussa Viipurissa alkoi ilmestyä Isänmaallisen kansanliikkeen paikallislehti *Karjalan Suunta* ja samoihin aikoihin avattiin osoitteessa Torkkelinkatu 16 kahvila Kultainen Karhu, sinimustan aatesuunnan kokoontumispaikka. Seuraavan vuoden tammikuussa Viipuriin saapui Vihtori Kosola Isänmaallisen kansanliikkeen järjestämään puhetilaisuuteen vapaussodan alkamispäivänä.¹⁰⁰ Viipurilaiset radikaalit pyrkivät käyttämään näkyvästi vapaussodan muistoa oman aatesuuntauksen tueksi. Viipurissa Kultaisen Karhun piiri vaali tammisunnuntain eli vapaussotakertomuksen mukaisen sodan virallisen alkamisajankohdan viettämistä. Toisaalta he toivat jatkuvasti esille kuinka viralliseksi alkamispäiväksi tulisi tunnistaa 22. tammikuuta eli venäjänsaarelaisten päivä. Isänmaallisen kansanliikkeen viipurilaiset järjestivät omia juhlia Viipurin vapautuspäivänä ja 16. toukokuuta, ihmetellen miksei päivästä tehty virallista itsenäisyyspäivää.¹⁰¹

Karjalan Kansalaisliitto suhtautui myönteisesti Isänmaalliseen kansanliikkeeseen ja veteraanijärjestöön, vaikka liitto ei voinut hyväksyä kaikkia radikaalin liikehdinnän muotoja.¹⁰² Vaikka Kansalaisliiton toiminta taantui 1930-luvulla ja heräsi henkiin vain vapaussodan muistojuhlien ajaksi, piti se itseään toimintavalmiina alati vaanivan uhan takia:

On pysyttävä valveilla ja valmiina puolustamaan menneiltä sukupolvilta hoidettavaksemme saamaamme perintöä, varsinkin niitä suuria saavutuksia, joita sankareiden verellä ja muilla kansamme suurilla uhrauksilla vuonna 1918 voitetiin. Karjalan Kansalaisliitolle on noihin voittoihin merkittävä osansa ja myöskin suuri velvollisuus niiden puolustamisessa ja säilyttämisessä. Tätä ei pitäisi liiton koskaan unohtaa.¹⁰³

Karjalan Kansalaisliiton agenda ja päämäärä menettivät lopullisesti merkityksensä toisen maailmansodan lopussa. Viipuri lakkasi olemasta suomalainen kaupunki, ja koko vapaussodan kokemukseen rakentunut valkoinen myytti menetti hegemoniansa. Samaan aikaan kuin Viipurin vapaussodan muisto-

merkit tuhoutuivat ja valkoisen Viipurin toimijat vetäytyivät syrjään, muuttui myös kansallinen julkinen muistaminen. Vuosi 1918 työntyi kaikkialla marginaaliin. Suomalainen Viipuri tuhoutui, mutta kaupunki jäi voimakkaana elämään rikkaassa muistokirjallisuudessa ja kertomuksissa. Myös vapaussotakokemukseen perustuva valkoinen Viipuri muodostaa osan voimissaan olevaa muistojen Viipuria.

Vapaussodan muistojen Viipuri

Suomen sisällissodan jälkeen julkisesta sodan muistamisesta tuli näkyvä osa sekä paikallistasolla että valtiollisessa kehyksessä. Viipuri ei muodostanut poikkeusta. Kaupungille muodostui oma, voittajien vapaussodan historia, joka korosti samanaikaisesti sekä kaupungin erityisyyttä että samaistumista sodan voittajien Suomeen. Vain todistamalla oman paikkakunnan aktiivisuutta ja uhrivalmiutta oli mahdollista liittyä kansallisen vapaustaistelun sankaritaraan. Paikallisuuden merkitys vapaussodan muistossa näkyi Viipurissa muun muassa siinä, että tuomiokirkon edustalle perustettuun sankarihautaan haudattiin vain osa valkoisiin lukeutuvista ja sodan aikana surmansa saaneista viipurilaisista. Kaksi uhriryhmää, Patterinmäen taistelussa kaatuneet ja lääninvankilassa tapetut, nousivat hautapaikan ja muistomerkin symbolisesti myötä muita ryhmiä tärkeämmiksi. Kriteerinä näyttää olleen mainittujen ryhmien aktiivisuus ja uhrivalmius sodanaikaisessa Viipurissa.

Viipurin vapaussodan muistin politiikassa erityistä ja merkittävää oli vahva paikallistason toimija Karjalan Kansalaisliitto. Kansalaisliitto liikkui tehokkaasti virallisen tason ja kansalaisyhteiskuntatason välillä eikä sen tarvinnut ottaa huomioon poliittisia suhdanteita kaupunginvaltuuston tapaan. Liitto pyrki ja onnistui saavuttamaan hegemonisen aseman kaupungin valkoisessa muistokulttuurissa.

Karjalan Kansalaisliiton perustaminen ja toiminta heti sisällissodan jälkeen osoittavat, kuinka tiiviisti voittajapuolen muiston rakentaminen nähtiin osana jatkuvaa konfliktia, jossa taistelumuoto vain muutti muotoaan. Kuten muualla Suomessa, myös Viipurissa vapaussodan muiston rakentamisessa heti sotaa seuranneena aikana oli kyseessä lähinnä epäonnistunut demobilisaatio. Etenkin vuonna 1919 Viipurissa vapaussodan muistaminen yhdistyi aktivistiseen sotapolitiikan lietsontaan Viron ja Aunuksen sotaretkien organisoimiseksi. Viipuri voidaan nähdä jopa olleen keskiössä liikehännässä, joka nivoi yhteen valkoisten vuoden 1918 voiton laajempaan suomalaiseen *irredenta*-politiikkaan, jonka päämääränä oli voittajien hallitsema yhteiskunta ja Suur-Suomi.

Toinen selkeä poliittisen mobilisaation ajanjakso sijoittuu Lapuan liikkeen vuosiin ja sitä seuranneeseen kansallismielisten näkyvään liikehdintään. Viipurin merkittävimmät vapaussodan muistin politiikan aktiivit olivat innolla ottamassa osaa radikalisoitumiseen, ja kaupungissa toiminut puoli maakuntaa kattava veteraanijärjestö kuului maan suurimpiin.

Valkoisen Viipurin julkinen muistaminen oli riippuvainen paikallisista toimi-joista ja heidän mahdollisuuksistaan aikaansaada liikehdintää. Huolimatta siitä, että toimijat kokoontuivat vuosittain viettämään muistopäiviä, sodan julkinen muistaminen ei pystynyt loputtomasti mobilisoimaan paikkakunnan väestöä. Karjalan Kansalaisliiton toivoma ilmiö vaati tuekseen kriisiajan. Kun uusi kriisi-aika saapui syksyllä 1939, rakentui uhkakuvien vastustaminen jo toisenlaisiin mielikuviiin. Parin vuosikymmenen ajan ylläpidetty kokemus valkoisesta Viipurista menetti hetkessä ajankohtaisuutensa ja käyttökelpoisuutensa.

Viitteet

- 1 Rantakari, 1918, 312–116.
- 2 KA, Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, Viipurin kaupunginvaltuusto pöytäkirjat 10.1.1918.
- 3 Karjala 26.4.1923.
- 4 Karjala 12.5.1918.
- 5 Ashplant & Dawson 2000, 16–17, 22–26.
- 6 Winter & Sivan 1999, 29.
- 7 Assman 2006, 24–31.
- 8 Gerwarth & Horne 2013, 3–7; Seipp 2009, 4–10.
- 9 Seipp 2009, 8.
- 10 Siironen 2004, 154; Siironen 2012, 78, 85.
- 11 Siltala 1985, 16.
- 12 Roselius 2010.
- 13 Peltonen 1996; Peltonen 2003; Heimo 2010; Siironen 2012.
- 14 Tepora & Roselius 2018.
- 15 King 1998, 12; Winter 2006, 136.
- 16 Roselius 2013, 9–11.
- 17 Roselius 2013, 27–28.
- 18 KA, Karjalan Kansalaisliiton arkisto, Karjalan Kansalaisliiton selostuksia, pöytäkirja 29.4.1918.
- 19 KA, Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 4.5.1918.
- 20 KA, Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 30.4.1918; Karjala 14.5.1918.
- 21 KA, Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 8.5.1918.
- 22 Väänänen & Kangaspunta 1999, 168–169; Karjalan Aamulehti 11.5.1918.
- 23 Karjalan Aamulehti 11.5.1918.
- 24 Karjala 11.5.1918. Katso uhriretoriikasta: Tepora 2011.
- 25 Karjala 12.5.1918; Keskisarja 2013, 340.
- 26 Karjala 12.5.1918; Karjalan Aamulehti 20.4.1920; Karjala 29.4.1921.

- 27** KA, Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja.
- 28** Karjala 9.5.1918.
- 29** KA, Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 10.9.1918.
- 30** KA, Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 14.1.1919.
- 31** KA, Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 25.4.1922.
- 32** KA, Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja; Karjala 15.1.1919.
- 33** KA, Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 24.5.1921.
- 34** Karjalan Aamulehti 30.4.1921.
- 35** Fingerroos 2004; KA, Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 18.9.1919.
- 36** KA, Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 28.8.1918.
- 37** KA, Sotamuseo- ynnä muut asiat Hfa 1, Soikkelin laatima selostus Sotamuseon tarpeellisuudesta.
- 38** Karjala 9.1.1919.
- 39** Väänänen 1939, 216.
- 40** Karjala 22. ja 23. 1.1919. Rantakarista Kansallisbiografiassa: Vares 2000.
- 41** Helsingin Sanomat 21.1.1919.
- 42** Karjala 25.4.1919.
- 43** KA, Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 1.4.1919.
- 44** Kansan Työ 5.4.1919.
- 45** Valtuusto huolehti myös Viipurin vapautuksen yksivuotisjuhlien kuluista, jotka koostuivat mm. juhlaportin rakentamisesta Aleksanterinkadulle (17 500 markkaa). Juhlien tuotot menivät invalidirahaston hyväksi. Kansan Työ 9.4. ja 11.11.1919.
- 46** Viipurin vapautuksen vuosipäivän paraatissa mukana Viipurin, Tienahaaran, Talin, Uuraan, Lappenrannan, Lappeen, Koiviston, Säiniön, Johanneksen, Antrean, Äyräpään, Käkisalmen, Jääskén, Imatran, Kirvun, Rautajärven, Muolaan, Valkealan, Uusikirkon, Terijoen, Kuokkalan, Kouvolan, Kymintehtaan ja Luumäen suojeluskunnat. Karjalan Aamulehti No 98, 1919.
- 47** Karjalan Aamulehti No 98, 1919; Karjala 30.4.1919, Juhlanäytäntö.
- 48** Kannaksen vartio No 1, 1928, ”Mutta väki Väinämöisen otti vastaan vainolaisen – niinkuin peto pesän suulla – poikiensa puolustavi”. Itsenäisyyspäivänä 6.12.1927.
- 49** Karjala 1.5.1919; Karjala 15.5.1919.
- 50** Väänänen 1939, 190–194.
- 51** KA, Sark 748, Viipurin suojeluskuntapiiri.
- 52** Helsingin Sanomat 20.5.1919.
- 53** Kalm 1921, 21; Karjalan Aamulehti 4.1.1919.
- 54** Vahtola 1997, 46–47.
- 55** Suomen Heimo No 5, 1923.
- 56** Vahtola 1997, 102–104.
- 57** Vahtola 1997, 47; Karjala 18.5.1919.
- 58** Roselius 2017, 71–75.
- 59** Karjala 18.5.1919.
- 60** Karjala 16.5.1920.
- 61** Karjala 23.1.1920, 24.1.1922, 22.1.1938.
- 62** Karjala 23.1.1921.
- 63** Karjala 23.6.1923.
- 64** Karjala 29.4.1919.
- 65** Sihvo 1919.
- 66** Karjala 25.4.1920.

- 67** KA, Karjalan Kansalaisliiton arkisto, Karjalan Kansalaisliitto selostuksia, Pöytäkirja 9.4.1924.
- 68** Karjala 23.1.1928.
- 69** Rintamamies No 13, 1933.
- 70** Mattila 2001.
- 71** Karjala 29.4.1938.
- 72** Roselius 2006, 143–145.
- 73** Komonen 1934, 287.
- 74** Rintamamies No 17, 1939.
- 75** KA, Karjalan Kansalaisliiton arkisto, Toimintakertomus 1922.
- 76** KA, Karjalan Kansalaisliiton arkisto, Toimintakertomukset 1920, 1921, 1922.
- 77** Karjala 1.3.1929.
- 78** Karjala 22.6.1929.
- 79** Siltala 1985, 58.
- 80** Karjala 30.11.1929.
- 81** Partanen 2010, 170–171; KA, Karjalan Kansalaisliiton arkisto, Toimintakertomus 1923.
- 82** Karjala 14.12.1929.
- 83** Siltala 1985, 98.
- 84** Siltala 1985, 60.
- 85** Helsingin Sanomat 16.3.1930.
- 86** Aikalaiskirja 1934; Helsingin Sanomat 30.12.1933.
- 87** Karjala 25.11.1929.
- 88** Roselius 2010, 163–168.
- 89** Karjala 23.1.1928.
- 90** Ekberg 1991, 99.
- 91** Suomen Sosialidemokraatti 26.4.1928.
- 92** KA, Suomen 1920–40-luvun historian säätiö, Säätiö 35 Rintamamiesliitto, Vapaussodan rintamamiesten liiton kiertokirje nro 9.
- 93** Rintamamies No 1, 1931.
- 94** Rintamamies No 22, 1941.
- 95** Mannerheimin puhe Viipurissa 7.12.1931.
- 96** KA, Suomen 1920–40-luvun historian säätiö, Säätiö 35 Rintamamiesliitto, Vapaussodan rintamamiesten liiton kiertokirje No 9.
- 97** Helsingin Sanomat 26.5.1931.
- 98** Rintamamies No 11, 1931.
- 99** Karjala 27.5.1931; Rintamamies No 13, 1931 ja No 22, 1941.
- 100** Karjalan Suunta 16.11.1933.
- 101** Karjalan Suunta 2.2.1934 ja 4.5.1934.
- 102** KA, Karjalan Kansalaisliiton arkisto, Karjalan Kansalaisliiton selostuksia, pöytäkirja 10.2.1932.
- 103** KA, Karjalan Kansalaisliiton arkisto, Toimintakertomus 1933.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto (KA)

Karjalan Kansalaisliiton arkisto

Karjalan Kansalaisliiton selostuksia

pöytäkirjat 29.4.1918, 9.4.1924, 10.2.1932

toimintakertomus 1920–1923, 1933

Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto

Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 10.1.1918, 4.5.1918, 30.4.1918, 8.5.1918,

28.8.1918, 10.9.1918, 14.1.1919, 1.4.1919, 18.9.1919, 24.5.1921, 25.4.1922

Suojeluskuntien arkistot (Sark)

748 Viipurin suojeluskuntapiiri

Sotamuseo- ynnä muut asiat

Hfa 1, Soikkelin laatima selostus Sotamuseon tarpeellisuudesta

Suomen 1920–40-luvun historian säätiö

Säätiö 35 Rintamamiesliitto, Vapaussodan rintamamiesten liiton kiertokirje No 9.

Mannerheimin puhe Viipurissa 7.12.1931

Painetut lähteet

Aikalaiskirja: Henkilötietoja Nykypolven Suomalaisista (1934). Helsinki: Otava.

Kalm, Hans (1921). Pohjan poikain retki. Porvoo: WSOY.

Rantakari, K. N. (1918). Vihollisen leirissä punaisen kapinan aikana. Porvoo: WSOY.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Helsingin Sanomat 1919, 1930, 1931, 1933

Kannaksen vartio No 1 (1928)

Kansan Työ 1919

Karjala 1918–1923, 1928–1929, 1931, 1938

Karjalan Aamulehti 1918–1921

Karjalan Suunta 1933–1934

Rintamamies No 1 (1931), 11 (1931), 13 (1933), 17 (1939), 22 (1941)

Suomen Heimo No 5 (1923)

Suomen Sosialidemokraatti 1928

Tutkimuskirjallisuus

- Ashplant, T. G., Dawson, Graham & Roper, Michael (2000).** The politics of war memory and commemoration: contexts, structures and dynamics. Teoksessa *The politics of war memory and commemoration*. Ed. T. G. Ashplant, Graham Dawson & Michael Roper. Routledge: London, 3–85.
- Assman, Jan (2006).** Religion and cultural memory. *Ten studies*, Stanford University Press: Stanford.
- Ekberg, Henrik (1991).** Führerns trogna följeslagare: Den finländska nazismen 1932–1944. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Fingerroos, Outi (2004).** Haudatut muistot: Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa. Helsinki: SKS.
- Gerwarth, Robert & Horne, John (2013).** *Paramilitary Violence in Europe After the Great War*, Oxford: Oxford University Press.
- Heimo, Anne (2010).** Kapina Sammatissa: Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1275*, Helsinki: SKS.
- Keskisarja, Teemu (2013).** Viipuri 1918. Helsinki: Siltala.
- King, Alex (1998).** *Memorials of the Great War in Britain: The symbolism and politics of remembrance*. Oxford: Berg.
- Komonen, Antti (1934).** Karjala vapaussodassa: In Jälkimmäinen osa. Helsinki.
- Mattila, J. I. (2001).** Vapaussodan muistomitalit: The Finnish commemorative medals of the war of independence 1918. Tampere: Apali.
- Partanen, Jukka (2010).** Lääninhallitus ja poliittiset voimasuhteet itsenäistymisestä talvisotaan. Teoksessa *Viipurin läänin historia IV. Karjala itärajan varjossa*. Toim. Yrjö Kaukiainen ja Jouko Nurmiainen. Lappeenranta: Karjalaisen kulttuurin edistämisseuratiö & Karjalan Kirjapaino, 163–171.
- Peltonen, Ulla-Maija (2003).** Muistin paikat: Sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia*, 894. Helsinki: SKS.
- Peltonen, Ulla-Maija (1996).** Punakapinan muistot: Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia*, 657. Helsinki: SKS.
- Roselius, Aapo (2006).** Amatöörien sota: Rintamataisteluiden henkilotappiot Suomen sisällissodassa 1918. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Roselius, Aapo (2010).** Kiista, eheys, unohtus: Vapaussodan muistaminen suojeluskuntien ja veteraaniliikkeen toiminnassa 1918–1944. Helsinki: Suomen Tiedeseura.
- Roselius, Aapo (2013).** Isänmaallinen kevät: Vapaussotamyytin alkulähteillä. Helsinki: Tammi.
- Roselius, Aapo (2017).** Suojeluskunnat ja jakautunut kansankunta. Teoksessa *Suojeluskuntien Suomi*. Aapo Roselius et al. Somerniemi: Amanita, 11–89.
- Seipp, Adam R. (2009).** *The Ordeal of Peace: Demobilization and the Urban Experience in Britain and Germany, 1917–1921*. Ashgate: Burlington.
- Sihvo, Aarne (1919).** Valkoinen armeija Antrean rintamalla: Lyhyt esitys kuvin ja karttapiirustuksin. Viipuri: A. A. Niskala; Suomalainen kirjakauppa.
- Siironen, Miika (2004).** Valkoinen Suomi. Valkoisten kollektiivisuus ja valta-asema iisalmelaisessa paikallisyhteisössä vuosina 1918–1929, lisensiaatintutkielma Jyväskylän yliopisto.
- Siironen, Miika (2012).** Valkoiset: Vapaussodan perintö. Tampere: Vastapaino.
- Siltala, Juha (1985).** Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Helsinki: Otava.
- Tepora, Tuomas & Roselius, Aapo (2018).** Rikki revitty maa: Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Helsinki: Gaudeamus.
- Tepora, Tuomas (2011).** Sinun puolestas elää ja kuolla: Suomen liput, nationalismi ja veriuhri 1917–1945. Helsinki: WSOY.

- Vahtola, Jouko (1997).** Nuorukaisten sota: Suomen sotaretki Aunukseen 1919. Helsinki: Otava.
- Vares, Vesa (2000).** Rantakari, Kaarle Nestor. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-001654>, viitattu 18.4.2019).
- Winter, Jay & Sivan, Emmanuel (Eds. 1999).** War and remembrance in the twentieth century. Cambridge University Press: Cambridge.
- Winter, Jay (2006).** Remembering war: The Great War between memory and history in the twentieth century. New Haven: Yale University Press.
- Väänänen, K. & Kangaspunta, V. (1999).** Vainotien vartijat: Etelä-Karjalan maanpuolustushistoriaa (Näköisp.). Lappeenranta: Karjala-lehti.